

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Eusebius' constructie van de vroeg-Christelijke geschiedenis

Tacoma, L.E.

Citation

Tacoma, L. E. (2020). Eusebius' constructie van de vroeg-Christelijke geschiedenis. *Tijdschrift Voor Geschiedenis*, 133(3), 552-553. doi:10.5117/TVGESCH2020.3.009.TACO

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3277000>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Oudheid

James Corke-Webster, *Eusebius and Empire. Constructing Church and Rome in the Ecclesiastical History* (Cambridge University Press; Cambridge, 2019) 360p. €126,- ISBN 9781108564472

Eusebius' constructie van de vroeg-Christelijke geschiedenis

Eusebius van Caesarea geldt als sleutelfiguur voor het begrijpen van de opkomst van het vroege Christendom. Eusebius, priester en later bisschop in Caesarea aan het begin van de vierde eeuw n.C., was bovenal een intellectueel: hij bezat een grote bibliotheek en was auteur van een zeer groot oeuvre. Een van de belangrijkste werken daarbinnen is de *Kerkgeschiedenis*, een werk in tien boeken waarin hij aan de hand van officiële documenten en letterlijke citaten uit de werken van voorgangers de opkomst van het Christendom beschrijft van het eerste begin tot zijn eigen tijd, waarin voor het eerst een keizer publiekelijk zich tot het Christendom had bekend.

Traditioneel werd de *Kerkgeschiedenis* vooral als informatiedrager gezien: het is via Eusebius' citaten dat we fragmenten van verloren gegane eerdere werken over hebben. Het gevolg was echter dat Eusebius' werk niet op zijn eigen merites werd beoordeeld. Zijn positie is in die zin vergelijkbaar met die van een aantal andere antieke historici, over wie geschamperd werd dat ze zo goed zouden zijn als de bronnen die ze vlijtig hadden samengevat en aan wie iedere vorm van eigen creativiteit werd ontzegd. Veel van die andere historici hebben de afgelopen decennia een herwaardering ondergaan, waarbij de aandacht is verschoven van hun vermeende gebrekkige historische betrouwbaarheid naar de programmatische claims die ze via hun werk maakten.

Iets soortgelijks heeft James Corke-Webster nu voor Eusebius gedaan in een mooie monografie die een omwerking is van zijn aan Manchester University verdedigde dissertatie. Zijn doel klinkt bescheiden: hij wil weten 'how and why that author wrote this text' (p. 9). Maar waar het om gaat is ambitieus: de analyse van de grotere claims die Eusebius in zijn werk maakt over de positie van de Christenen in de Romeinse wereld. Corke-Webster demonstreert dat Eusebius' methode subtiel is: door elementen uit de geschiedenis van het Christendom te onderstrepen of juist weg te laten, positioneert Eusebius het Christendom op een nieuwe manier.

Corke-Webster toont overtuigend dat alle onderdelen van de *Kerkgeschiedenis* er op gericht waren te demonstreren dat de Christenen de ware erfgenaam van Rome waren. Die gedachte was niet helemaal nieuw, maar was geworteld in de gematigde, intellectuelere vormen van het Christendom. Eusebius' innovatie was om voor die claims de geschiedenis van het Christendom in te zetten. Dat vergde tournees: Eusebius' Christelijke geschiedenis was vooral een construct. Een van de opmerkelijkste voorbeelden is dat Eusebius in zijn beschrijving van Jezus diens intellectuele capaciteiten benadrukte door uitgebreid diens (vermeende) correspondentie met Abgar, koning van Osrhoëne, te bespreken, maar Jezus' kruisdood bijna negeerde. Zeer interessant is

verder de manier waarop Eusebius het martelaarschap, een essentieel onderdeel van de vroeg-Christelijke identiteit, subtiel herdefinieerde: waar normaal in de martelaarsakten het subversieve, anti-Romeinse karakter van de martelaar werd benadrukt, presenteerde Eusebius de martelaren als personen die traditionele Romeinse deugden belichaamden door hun martelingen onbewogen te ondergaan.

Een van de prettige bijkomstigheden van Corke-Webster's benadering is dat de discussies over de dateringen en edities van de *Kerkgeschiedenis* hun relevantie verliezen. Het werk is overgeleverd in 10 boeken, maar er zijn inhoudelijke inconsistenties en de manuscripten vertonen opmerkelijke verschillen. Al meer dan een eeuw zijn er reconstructiepogingen van de verschillende edities, met een woud aan hypotheses, zonder een spoor van consensus. Al in eerder onderzoek is betoogd dat het idee van afzonderlijke edities niet klopt, en dat Eusebius (en diens medewerkers in zijn bibliotheek) de tekst continu reviseerden. Corke-Webster sluit zich daarbij aan, maar voegt daaraan toe dat de grotere claims van Eusebius gedurende de wordingsgeschiedenis van het werk dezelfde bleven. Daarmee maakt het nauwelijks meer uit wat exact wanneer werd geschreven.

Het is wel een omissie dat Corke-Webster de vorm van de *Kerkgeschiedenis* niet uitgebreider bespreekt. Ten opzichte van traditionele Griekse en Romeinse geschiedwerken wijkt het werk sterk af: de aaneenrijging van lange, letterlijke citaten uit andere werken is nergens op zo'n schaal te vinden, en hetzelfde geldt – zij het in mindere mate – voor het letterlijk

citeren van documenten. Juist het soort van claims die Eusebius maakt over de positie van de eigen groep is zeer herkenbaar uit eerdere historiografie: Dionysius van Halicarnassus maakte ze over de positie van Grieken in Rome, Josephus over de positie van joden. Maar er is weinig in de voorgaande historiografische traditie dat voorbereidt op de door Eusebius gekozen vorm. Het werk van Josephus bijvoorbeeld, uit wiens werk Eusebius naar hartenlust citeert, stond veel dichter bij de klassieke historiografische traditie. Het is geen triviaal probleem. Juist als we met Corke-Webster aannemen dat Eusebius' werk appelleerde aan de culturele geleterdheid van de Romeinse heidense elite, en 'deeply rooted in a rich Graeco-Roman heritage' (p. 17) was, waarom dan de afwijkende vorm? In de Romeinse wereld was het gebruikelijk om claims bij de elite te horen, gepaard te laten gaan met een demonstratie dat men de vorm van het elite-discours beheerste.

Daarmee samenhangend: als we aannemen dat Eusebius primair voor Christenen schreef, krijgen zijn claims een wat andere lading: in de vorm lijken ze vooral gericht op de niet-Christelijke, heidense elite, en dat is ook hoe Corke-Webster ze presenteert. Maar als ze op mede-Christenen gericht zijn, met wie is Eusebius dan eigenlijk in debat?

Stof tot nadenken. Maar aan de intellectuele prestatie doet dat weinig af. Corke-Webster heeft in wat zeker een *crowded scholarly field* is een coherente, originele en goed geschreven studie geproduceerd. Ironisch genoeg drie kwaliteiten die tot nog toe niet met Eusebius' eigen *Kerkgeschiedenis* werden geassocieerd.

L.E. Tacoma, Universiteit Leiden